

SYNPUNKTER PÅ MARINEN I VÅRT FRAMTIDA FÖRSVAR

Av viceamiral Stig H:son-Ericson

»Navigare necesse est,
vivere non est necesse»

DEN FRAMTIDA utformningen av vårt totala försvar är beroende av vissa grundfaktorer, vilkas inflytande måste granskas var för sig. Först härefter kan man bilda sig ett slutomdöme. De viktigaste av dessa faktorer är:

krigets sannolika natur;
strategiska och tekniska förutsättningar; samt
sannolika angreppsmetoder mot vårt land.

Ett framtida krigs natur

Den livliga diskussionen om massförstörelsemedel och moderna robotvapen hopar ett rikhaltigt studiematerial. Många uttalanden måste emellertid ses som ett led i det alltjämt pågående »kalla kriget». En omsorgsfull sovring är därför nödvändig för den som söker största möjliga objektivitet.

Det torde emellertid vara klart, att den på vätevapnen grundade terrorbalansen nedbringat risken för ett globalt krig mellan Öst och Väst. Man är i stort sett ense om, att detta läge kommer att bestå så

länge balansen råder. Detta kan antas bli fallet under den närmaste framtiden, även om de ryska satelliterna i dagarna vållat en viss oro.

Terrorbalansen kan däremot icke anses ha samma avskräckande förmåga ifråga om lokala och begränsade konflikter, enär ingen stormakt rimligen kan tänkas vara beredd att sätta igång en vätevapenduell med anledning av en begränsad konflikt, särskilt inte i ett för dem sekundärt område.

Av denna anledning måste man i framtiden räkna med möjligheten av sådana konflikter i olika delar av världen. Det kalla kriget kan plötsligt flamma upp till ett lokalt varmt krig. Rikliga konflikthanledningar finns, en del i vår omedelbara närhet. Polens och Östtysklands lägen är fortfarande labila. Finland befinner sig i ett utsatt geografiskt läge. NATO:s planer på upprättande av ett Östersjökommando utgör ett ur Östs synpunkt irriterande moment. Den väst-östtyska frågan pockar på sin lösning.

Om en lokal konflikt utbryter, är det sannolikt att båda maktblocken

med alla medel söker kapsla in den för att hindra ett tredje världskrig. Främst politiska, ekonomiska och psykologiska ingripanden kommer att tillgripas. Militära medel — särskilt i form av »polisaktioner» — kan dock inte uteslutas, särskilt om ifrågavarande stater har ett svagt försvar.

Frågan om insats av kärnvapen i begränsade konflikter diskuteras livligt. Trots viktiga åsiktsbrytningar bör man utgå från att situationer kan uppstå, då taktiska atomstridsmedel kommer att insättas, även om viss risk för atomkrigets utbredning måste tas.

Om ett krig trots alla ansträngningar går mot en global konflikt, blir en vätevapenduell mellan de båda blocken en tänkbar krigsutveckling. Med hänsyn till dess förödande verkningar för båda parter är det dock föga sannolikt, att den insättes i krigets början. Det blir överhuvudtaget mycket svårt att avgöra, när en lokal konflikt utbrett sig så mycket att steget till en världskonflikt är förestående. Först om den ena parten tvingas in i ett ohållbart läge synes den totala vätebombinsatsen bli aktuell.

För att förhindra en så katastrofal utveckling är det möjligt, att ett framtida krig kommer att kännetecknas av relativt begränsade krigsmål samt att krigföringen i anslutning till dessa mål tar formen av etapper, åtskilda av diplomatisk aktivitet i syfte att få ett slut på konflikten (eller att få bättre utgångs-

lägen för nästa etapp). Så här har amerikanske marinchefen amiral Burke (1957) uttryckt det: »Vad som mycket sannolikt kommer att hända är mer lokala krig — i likhet med Korea, Suez, Indo-Kina, Taiwan — lokala konflikter som var för sig är allvarliga och som var för sig snabbt kan råka ur kontroll. Vår uppgift är att vara förberedda — politiskt, psykologiskt, ekonomiskt och militärt — för att effektivt ta hand om dessa konflikter och att begränsa dem till lokala sådana.»

Terrorbalansen öppnar sålunda åtskilliga nya perspektiv för den krigföring, som kan komma att äga rum i dess skugga. Många tecken tyder på att vi i framtiden har att räkna med lätt uppflyttande men begränsade konflikter. Kan en sådan konflikt inte kapslas in, bör man i första hand räkna med krigföringsformer, som syftar till att om möjligt undvika en för bägge stormaktsblocken förödande vätevapenduell.

Man gör därför klokt i att förutsetta, att ett framtida krig blir *till tiden relativt utdraget*. Ett kort krig, där den ömsesidiga insatsen av vätevapen skulle utgöra det huvudsakliga och avgörande momentet, är mindre sannolikt. Talesmännen för det längre kriget har på senare tid blivit allt fler. Man framhåller också i detta sammanhang betydelsen av sjökommunikationerna och deras skydd för att åstadkomma erforderlig uthållighet och bereda möjligheten att överleva. Bland dessa har

särskilt Lord Montgomery uppmärksammas. Mera självfallet, men icke desto mindre värdefullt är det auktoritativa uttalandet av ovan citerade marinchef, att »det finns inte något havsområde i världen, som den fria världen skulle kunna ha råd att överlämna till fienden — ens temporärt».

Strategiska och tekniska förutsättningar

Vårt läge

Vårt militärgeografiska läge beskrivs ofta som ett randstatsläge, vilket närmast leder tanken till en lång landgräns mot en presumtiv motståndare. Bilden är illa vald. Sveriges läge karakteriseras främst av att landet utgör större delen av den havsomflutna skandinaviska halvön, som endast längst uppe i norr har landgräns. Det enda riktigt fasta och oföränderliga i försvarsdiskussionen är vårt geografiska läge. Dessbättre har naturen givit oss utmärkta förutsättningar att försvara landet främst tack vare de omgivande haven.

För att med någon grad av snabbhet nå landets vitala delar måste en fiende komma över vår sjögräns eller genom luften. Detta betydelsefulla faktum måste hållas i minnet vid diskussioner rörande försvarets utformning.

Vårt insulära läge medför dessutom, att vi måste kunna hålla våra nödvändiga sjöförbindelser med vänskapliga nationer öppna.

Den västtyska upprustningen

Vårt läge påverkas även av den militärpolitiska utvecklingen utomlands, särskilt av den som pågår i vår omedelbara närhet.

Den västtyska upprustningen utgör den faktor, som kommer att göra sig mest märkbar under de närmaste åren, förutsatt att läget i övrigt vid Östersjöbäckenet icke undergår några väsentliga förändringar.

Redan om två à tre år beräknas den västtyska krigsmakten ha tillgång till bl. a. 12 armédivisioner, 10 attack- och 8 jaktflottiljer samt en flotta om 8 jagare, 7 eskortfartyg, 30 motortorpedbåtar jämte ett antal ubåtar och fartyg för renhållning. Efter hand avses denna flotta växa ut till drygt det dubbla. Detta innebär i stora drag, att Västs försvar av Östersjöutloppen blir allt starkare bl. a. genom att försvaret av de danska öarna kan förstärkas.

Det sannolika målet för Öst att tilltvinga sig genomfart från Östersjön till Atlanten, främst för sina ubåtar, blir allt svårare att uppnå, vilket kan leda till att man i stället omgrupperar dessa sjöstridskrafter i god tid före ett krigsutbrott.

Härigenom minskas samtidigt sannolikheten — åtminstone i början av ett krig — för ett snabbt framträngande av Öst kring Östersjöutloppen. Konflikthanledningarna i detta område, och därmed ett anfallshot mot Sverige, kan härigenom få minskad aktualitet.

Därmed ökar emellertid Östs behov av basutvidgning till norska nord- och västkusten, varför risken att Sverige blir inblandat ändock kvarstår. Det är icke heller otänkbart att Mellansverige i högre grad än tidigare kommer att vara utsatt för invasionsrisker såväl genom luften som framförallt över sjön.

Utvecklingen utomlands

Vid utformningen av vårt försvar måste i stor utsträckning hänsyn tas till utvecklingen inte bara i länder, som kan bli våra motståndare, utan även i sådana, där färska krigserfarenheter tillämpas vid nydaningen.

Ett studium av ett antal europeiska med oss jämförbara länder visar, att man där tillmäter marinen ungefär samma betydelse som vi f. n. gör i vårt land. I den mån tendenser kan spåras, peka de på oförändrad eller något stigande andel för marinen i försvarsbudgeterna.

En radikal nedskärning av den svenska marinen skulle sålunda stå i hjärt kontrast mot utvecklingen utomlands.

I sammanhanget må dessutom ånyo pekas på den västtyska upprustningen, särskilt med tanke på dess marina inriktning mot Östersjöområdet. Där bygger man upp en flotta, som blir starkare än vår egen i dagläget och som sammansättes av ungefär samma fartygstyper som den svenska. Jämsides härmed bygger man upp ett attackflyg.

Man anser sålunda att båda slaggen av stridskrafter erfordras för ett försvar till sjöss i oss omgivande farvatten. Detta bör utgöra en tankeställare för dem, som gärna skulle se att vårt eget försvar till sjöss i huvudsak föres av enbart flygstridskrafter.

Atomstridsmedlens inflytande

Tidigare har konstaterats, att taktisk insats av atomstridsmedel är möjlig i de flesta former av ett framtida krig. Den viktigaste konsekvensen härav är att *våra* stridskrafter måste operera under ett ständigt atomhot.

Det är i hög grad önskvärt, att även vi kan utöva ett motsvarande hot mot en anfallande fiende. Så blir emellertid icke fallet under en följd av år framåt. Vår alliansfria politik medför dessutom, att vi icke kan erhålla förberedd hjälp utifrån med atomvapen. Om spontan hjälp kommer till stånd, tar den sannolikt i första hand formen av strategiska operationer. Insatser på svenskt territorium eller i taktiska sammanhang skulle kunna bli ytterligt tveeggade. De är föga sannolika om ens möjliga i början av ett krig.

Den anfallande är därför vid operationer på svensk mark icke tillnärmelsevis lika utsatt för atomhot som våra egna stridskrafter, vilket medför att vårt markförsvar måste kämpa under synnerligen ogynnsamma betingelser.

Den strategiska och operativa

rörligheten till lands blir dessutom starkt begränsad, vilket medför att möjligheterna att möta en fiende till lands på rätt tid och på rätt (av fienden vald) plats blir begränsade. »Om det finns någon som tror att det nuvarande underhållssystemet kommer att fungera efter det att tusentals atomvapen har insatts så är han tokig. Efter det att de första atomvapnen insatts kommer ingenting av nämnvärd storlek att kunna förflyttas i de områden, där dessa vapen har exploderat eller exploderar. Kanske är transporter av nämnvärd storleksordning endast möjliga till sjöss. Därav betydelsen av makt till sjöss.» (Fältmarskalken Montgomery.)

Även de marina stridskrafterna — flottan och kustartilleriet — blir givetvis utsatta för atomhot. Genom att dessa stridskrafter rör sig på den oförstörbara havsytan eller i stor utsträckning är skyddade i berg hotas deras insatsmöjligheter endast i begränsad utsträckning.

Härutöver kan nämnas, att de marina basområdena är utspridda över sammanlagt flera tusentals kvadratkilometer, vartill kommer skydd för fartyg och förnödenheter i berganläggningar. Våra fartyg har därför vissa möjligheter att undandra sig atomhotet genom spridd och rörlig basering i förening med maskering, skenanläggningar o. d.

Till sjöss uppträder fartygen likaledes starkt utspridda, men har hela tiden förmåga till snabb koncentration vid stridskontakt med fienden,

varvid atomhotet av naturliga skäl tillfälligt upphör. Det starka skrovet hos ett örlogsfartyg utgör ett icke föraktligt skydd mot stöt- och värmevågen i en atomexplosion. Vattnet är en dålig ledare av radioaktivitet. I stället är en riklig vattenbegjutning ett utmärkt preventivt medel.

Inom kustartilleriet kombineras de enskilda anläggningarnas räckvidd och eldkraft med ett mot atomhotet särskilt avvägt fortifikatoriskt skydd. Förbanden kan samtidigt ges betryggande spridning i förening med maskering och skenanläggningar.

De marina stridskrafterna är sålunda påtagligt mindre känsliga för atomstridsmedel än de flesta andra stridskrafter.

Angreppsmetoder

Flyg- och fjärrvapenanfall

Vapenutvecklingen medför ökade möjligheter för flyg- och framförallt fjärrvapenanfall mot vårt land, samtidigt som luftförsvarets möjligheter att möta sådana anfall åtminstone tillfälligt tenderar att minska.

Det radikalaste försvarsmedlet är onekligen att »gå till roten med det onda» genom direkta anfall mot flygbaser och utskjutningsstationer. För vår del ligger en sådan insats praktiskt taget utom möjligheternas gräns. Däremot är förutsättningarna för passiva motåtgärder,

främst bergskyddsrum, utrymning och utspridning, sällsynt gynnsamma i vårt land. De måste i full utsträckning tillvaratas i skydd av ett till omfattningen rimligt aktivt luftförsvar.

En fiende får under sådana förhållanden svårt att *snabbt* betvinga vårt land enbart genom flyg- och fjärrvapenanfall, varför utnyttjandet av *enbart* denna metod får anses som mindre sannolik. En fiende torde dessutom knappast ha intresse av att genom total krigföring förstöra allt, som senare skulle kunna bli av värde för hans egna syften.

Olika slag av mål, särskilt sådana av militär betydelse kommer emellertid alltid att vara utsatta för dessa angreppsformer. Utvecklingen leder till en successiv förskjutning från flyg- mot fjärrvapenanfall, vilket ökar hotet mot stora stationära mål. På grund av fjärrvapnens sämre möjligheter till »precisions-skjutning» minskar samtidigt hotet mot lättrorliga sjöstridskrafter och transportfartyg ävensom mot små och välskyddade mål som kustartillerianläggningar och andra liknande befästningar.

I sammanhanget må dessutom särskilt framhållas att ubåtar kan tjänstgöra som utskjutningsstationer för robotar.

Flyg- och fjärrvapenanfall kommer således sannolikt att insättas med särskild inriktning mot mål av militär betydelse. Denna anfallsform kommer däremot knappast att användas som ensam betvingelse-

metod, förutsatt att möjliga passiva skyddsåtgärder vidtagits. Marinstridskrafterna utgör svåråtkomliga mål för fjärrvapenanfall.

Invasion

Som tidigare nämnts utgör en invasion mot Mellansverige i framtiden ett farligt alternativ. Fienden har härvid att välja mellan luft- och sjövägen.

Möjligheterna till lufttransport ökas otvivelaktigt undan för undan. En närmare undersökning visar dock, att transportmöjligheterna har sin begränsning bl. a. med tanke på den ringa tillgången på för landning lämpliga flygfält i vårt land. Det erfordras exempelvis tre å fem flygfält för att urlasta och underhålla en division.

I för oss aktuella områden blir dessutom sjötransport snabbare än flygtransport vid förflyttning av större förband än en brigad. Under åtskilliga år ännu kan man därför räkna med att lufttransport av trupp kommer att ske endast som komplement till en sjö- (eller gräns-)invasion samt vid smärre företag med begränsat syfte.

Det farligaste invasionsalternativet blir sålunda en i huvudsak sjöburen invasion.

Avspärrning

Östs sjömakts är efter allt att döma utformad bl. a. med tanke på att kunna isolera Europa från den amerikanska kontinenten. Även vi måste därför vara beredda att bli

utsatta för avspärning, som i *combination* med andra angreppsformer avsevärt kan påskynda ett betvingande av vårt land.

Västs tillgång på för sjöfartsskydd lämpade eskortfartyg är under överskådlig framtid ytterligt knapp i relation till det avsevärda hotet mot sjöförbindelserna över Atlanten. Sovjet har idag omkring 500 ubåtar i tjänst. Tyskland började andra världskriget med 57. Väst kommer därför att få svårt att skydda sina egna konvojevägar, vilket medför att vi själva måste svara för skyddet av vårt »stickspår» genom Skagerack och Kattegatt. Detta gäller såväl om vi bli indragna i kriget som om vi kan förbli neutrala. »Lejdtrafik»-problemet kan få helt andra lösningar än vad fallet var under det andra världskriget.

Avvägningsprinciper

Behandlingen av ovan berörda grundfaktorer har visat, att vissa bestämda krav måste ställas på vår försvarsorganisation.

Slagkraft — uthållighet — beredskap

Med hänsyn till att ett framtida krig med största sannolikhet blir relativt utdraget måste vår krigsmakt besitta icke blott slagkraft utan även uthållighet samt, icke minst, ett betydande mått av beredskap.

Marinen kan utveckla stor slagkraft på kort tid. Av naturliga skäl

är dess beredskap hög, prövad och befunnen god vid krigsfara och mobiliseringsövningar.

Sjöstridskrafterna besitter stor motståndskraft mot de moderna stridsmedlen och har genom sin relativt okänsliga underhållsorganisation samt storleken av ombord medförda förråd avsevärd operativ uthållighet.

Även kustartilleriet besitter stor strategisk och operativ uthållighet.

Marinstridskrafterna fyller därför särskilt väl kraven på *beredskap, slagkraft och uthållighet*, vilket medför att marinen bör inneha en framträdande plats i vår försvarsorganisation vare sig vi planerar för ett kort eller — mera sannolikt — för ett utdraget krig.

Ytförsvaret — periferiförsvaret

Ur stridsekonomisk synpunkt är det en stor fördel, om man kan oskadliggöra en anfallande fiendes lantstridskrafter redan till sjöss, där de icke har möjlighet att utveckla sin inneboende slagkraft. Härtill kommer en naturlig önskan att i möjlig mån söka förlägga avgörande stridshandlingar utanför vårt territorium.

Dessa förhållanden talar för en avvägning inom försvaret, som ger särskild tyngd åt periferiförsvaret. Den marina delen av detta vapensystem bör bygga på ubåtar och lätta övervattensstridskrafter, utrustade med för bekämpning av modernt invasionstonnage särskilt lämpade vapen. Det rörliga försva-

ret bör stödjas på mineringar och kustartilleri.

Den marina delen av periferiförsvaret till sjöss måste kompletteras med flygstridskrafter. Ingen av dessa komponenter på, under och över ytan kan ersätta någon annan. Samtliga erfordras för att skapa ett fullvärdigt system utan allvarliga luckor.

Ett så uppbyggt periferiförsvaret kan ingripa mot en invasion i alla aktuella farvatten och är särskilt väl lämpat för försvar mot det farligaste invasionsalternativet — mot Mellansverige.

Dessa marinstridskrafter kan även delta i skyddet av den kustsjöfart, som sannolikt måste upprätthållas med anledning av sönderslagna landkommunikationer samt för förbindelserna med Gotland.

Luckförsvar — balanserat försvar

Om en försvarsgren bortfaller eller allvarligt reduceras återstår ett s. k. luckförsvar.

Under *krigsförhållanden* kan en sådan försvarsorganisation accepteras endast i länder, som är anslutna till en militärallians, där luckan planenligt fylls ut av en allierad nation. Alliansen som helhet måste dock ha ett balanserat försvar.

För det alliansfria Sverige är därför luckförsvarsprincipen icke tillämplig. En invasion mot vårt land skulle härigenom avsevärt underlättas och förenklas — även om de andra försvarsgrenarna görs relativt starka.

Om luckan åstadkoms genom en nedskärning av marinen, underlättas — med hänsyn till de aktuella anfallsformerna — ett betvingande, enär vi icke kan räkna med förstärkningar av sjöstridskrafter utifrån.

Vår alliansfria politik medför dessutom att särskild uppmärksamhet måste ägnas åt vårt *neutralitetsförsvar*.

Dess samlade styrka skall inge respekt, men samtidigt måste olika former av neutralitetskränkningar kunna mötas. Genom att demonstrera vår förmåga att kontrollera och skydda våra gränser mot sådana kränkningar, som i själva verket är riktade mot någon av de krigförande parterna, erhålls erforderligt stöd för neutralitetspolitiken. Vår regerings handlingsfrihet i allvarliga politiska lägen är beroende av våra försvarskrafters möjlighet att stöda dess beslut. Om försvaret är ensidigt uppbyggt och behäftat med uppenbara luckor blir regeringens handlingsfrihet beskur. Man tvingas måhända till farliga eftergifter i avsaknad av lämpliga styrkor för att demonstrera allvaret bakom de lösningar, som ur politisk synpunkt eljest varit de mest lämpliga. Neutraliteten kan upprätthållas endast om den stödes av ett försvar, som dels icke medger en angripare en billig seger, dels är så mångsidigt att det täcker olika tänkbara situationer. Ett neutralt lands villighet till egna försvarsanstalter skapar också förutsättningar

för hjälp från likasinnade stater i nödens stund. Ett sådant försvar är icke billigt, men det är värt sitt pris.

Det torde utan vidare stå klart, att marinstridskrafterna måste tillmätas avgörande betydelse i detta sammanhang.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att vår krigsmakt såväl i krig som vid neutralitet måste vara utformad som ett *balanserat* försvar, där marinen intar sin självklara plats i systemet.

Slutord

Marinen måste således beredas skäligen utrymme i vår försvarsorganisation. Det är att tala mot bättre vetande att förutsäga minskad betydelse för sjömakten i vår tid. Genom tillkomsten av atomdrift öppnas nya oöverskådliga perspektiv. Om alla väsentliga faktorer tas med i beräkningarna blir resultatet att marinens relativa andel av försvarsbudgeten f. n. bör bibehållas vid minst nuvarande ca 20 %. Det är ett faktum att marinstridskrafter — i samverkan med övriga stridskrafter — är ett vapen som med jämförelsevis liten kraftinsats kan få ut stora resultat. Marinen är som en lång hävstång; det behövs liten kraft för att lyfta en stor tyngd. De marint betonade länder, främst Storbritannien, som förstätt

att tillämpa denna fysiska lag, har dragit stor nytta av den.

Liksom alla andra stridskrafter måste marinen anpassas till den fortlöpande utvecklingen med tanke såväl på framtida krigföringsformer som på utvecklingen av motståndarens anfallsmedel. Sjökrigsmedlen måste utnyttja den teknik, vars tillkomst gjort det alltför lätt att förklara dem föråldrade. Det fordras med andra ord betydande omläggningar och fortlöpande modernisering både i stort och smått. Det urgamla talet om att nya vapen, lämpliga att sänka varje övervattensfartyg, nu till sist sett dagens ljus, spökar återigen. Men nya vapen har alltid mötts med nya motåtgärder. Detta gäller hela försvarsmakten, såväl som marinen. Det ligger därför en allt överskuggande vikt på att inga fördomar får förhindra den utveckling och de förändringar, om än aldrig så radikala, som erfordras för att vi skall få ut det mesta möjliga av ett svenskt försvar.

Detta innebär inte krav på en plötslig revolution. Men undan för undan måste reformarbetet fortgå med inriktning på att vi behåller en väl balanserad, för vår alliansfria politik lämplig krigsmakt.

Denna artikels motto, Pompejus 2000-åriga appell, har i alla tider hört till världshistoriens odödliga sanningar. Tiden är inte inne för dess avlivande.